

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

“TASDIQLAYMAN”
Rektor Sh. Sirojiddinov
2023-yil “ok” avgust

**“LEKSIKOLOGIYA VA LEKSIKOGRAFIYA”
FANI BO‘YICHA**

SILLABUS

Bilim sohasi: 200 000 – San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi: 230 000 – Tillar
Ta’lim yo‘nalishi: 60230800 – Kompyuter lingvistikasi

Toshkent – 2023

Fan/modul kodi TK 1105		Fan/modul turi majburiy		Ta'lim tili o'zbek		Ishlab chiqilgan o'quv yili 2023/2024					
Semestr	Har bir semestr-dagi fan/modulning nomi	ECTS - Kreditlar	Haftalik dars soatlari	Jami:	O'quv mashg'ulotlari (soat)				Mustaqil ta' lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
					ma' ruza	seminar	amaliy	laboratoriya			
1	Leksikologiya va leksikografiya	5	4	60	20	0	40	0	90	150	
2	Leksikologiya va leksikografiya	5	4	60	10	0	50	0	90	150	
	Jami:	10	4	120	30	0	90	0	180	300	

Fan maqsadi (FM)

Talabalarini "Leksikologiya va leksikologiya" fanining predmeti va vazifalarini yoritish, fan doirasida o'rganiladigan asosiy masalalarning mazmun-mundarijasini belgilash, tilshunoslikning lug'at sathi bo'yicha bilimlarining kompyuter lingvistikasidagi o'rinni bayon etish bilan shug'ullanadi. Tilshunoslik ilimidagi so'zning lug'aviy ma'nosi, uning shakli va ma'no munosabatlariga ko'ra turlari, lug'atshunoslik, elektron lug'atlarni yaratish tamoyillari, kompyuter leksikografiyasi bilan bog'liq masalalar haqida ma'lumot beradi. Faning maqsadi – tilshunoslikning leksikologiya va leksikografiya bo'limlari, ularning o'rganish obyekti, boshqa sahlar hamda fanlar bilan aloqasi haqida ma'lumot berish, leksik ma'lumotlar bazalari bilan tanishtirish, elektron lug'atlar uchun lingvistik bazani yaratish bo'yicha bilim va ko'nikmalarni shakllanirishdan iborat.

Fanning vazifasi: talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, zamonaviy o'zbek leksikologiyasi va leksikografiyasining asosiy tushunchalarini o'rgatish; talabalarining faol so'z bo'yliqi va frazeologik zaxirasini boyitish; leksika, frazeologiya, leksikografiya bo'limlari, bu sohada erishilgan yutuqlar, tili va nutq munosabatlarga oid umumnazariy bilimlarning hozirgi o'zbek tiliga tatbiq'i masalalari bilan tanishtirish; talabalarining nazariy va amaliy faoliyatida olgan bilim, ko'nikmalarini kasbiy faoliyatida qo'llay olishiga erishish.

Ta'lim natijalari (TN)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

leksik qonun-qoidalar, leksikologiya, frazeologiya, leksikografiyaning boshqa tilshunoslik fanlari orasidagi o'rni, uning grammatika, fonetika, stilistika kabi bo'limlari bilan aloqasini, so'z va leksema tushunchalari, so'zning ma'nosi, vazifasi, so'zlarning o'z ma'nolarini o'zgartirish masalalari haqida *tasavvurga ega bo'lishi*;

– so'z ma'nolarini farqlay olish va ularni tasniflashni, til va nutq birliklarini o'z ma'nosi hamda ko'chma ma'nolarda qo'llashni; o'zbek tili lug'atining boyish usullari (intralingvistik, ekstralingvistik) haqida, til qonuniyatlarining ichki va tashqi manbalarini, lug'atshunoslik, elektron lug'atlar haqida *bilishi*;

– so'z va uning ma'nolariga oid nazariy bilimlarni amaliy jihatdan o'rganish va baholash, til lug'at tarkibi rivojlanishining asosiy tendensiyalari to'g'risida tushunchalarga ega bo'lish, ijtimoiy jarгонlar va terminologiyani tahlil qilish, adabiy tilning o'ziga xos me'yorlarini anglash uni shevadani farqlay olish *ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak*;

– so'z va tushuncha birligini anglash, nazariy bilimlarni tadqiq qilish va bilimlarni amaliyotda qo'llay olish, turli xil lug'atlardan to'g'ri foydalana olish, leksikaning zamon va makon jihatidan farqlanishi haqida o'z nuqtayi nazarini ilmiy asoslab berish va bularidan amaliy masalalarni yechishda foydalana bilish, til hodisalarini semantik tahlil qilish *malakalariga ega bo'lishi kerak*.

Talabalarining kreditlarni olish tartibi

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda 824-sonli qarori bilan tasdiqlangan "OTMlarda o'quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to'g'risida Nizom" Nizomining 15- va 30-bandlariga asosan **Leksikologiya va leksikografiya** fanidan 300 soat (2-semestrda 300) o'quv yuklamasini o'zlashtirgan, fan dasturi(sillabus)da belgilangan baholash tartibiga ko'ra jiboyi baholani kasbiy kompetensiyalarni yetarli darajada egallagan talabaga 10 (2 semestrda 10) kredit beriladi.

Talaba belgilangan ta'lim olish natijalariga erisha olmagan taqdirda kreditlar berilmaydi.

Talabalarining bilimni baholash O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018-yil 9-avgustidagi 19-2018-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risida"gi Nizom talablari asosida belgilanadi.

Talabalarining bilimni baholash mezonlari:

5(a)io baho. Talaba *yozma, og'zaki, amaliy ish* topshirig'ini mustaqil yondashgan holatda to'g'ri bajardi, nazariy muammo bo'yicha mustaqil mushohada

yuritadi, masalaga oid daliliy misollarni tanlay oladi va ularni to'g'ri tahlil etish asosida ma'lum ilmiy xulosalar chiqara biladi, tayanch tushuncha va terminlarning mohiyatini to'g'ri izohlay oladi, dars jarayonida berilgan nazariy savollarga to'g'ri javob bera oladi, berilgan vazifa yuzasidan keng nazariy bilimga ega bo'ladi, fikrini izchil, erkin va ravon ifodalash ko'nikmasiga ega bo'ladi, mavzuga oid masalalar yuzasidan tegishli qarorlar qabul qila oladi.

4(yaxshi) baho. Talaba *yo'zma, og'zaki, amaliy ish* topshirig'ini mustaqil yondashgan holatda to'g'ri bajaradi, ammo ishda ayrim kamchiliklarga yo'l qo'yadi, nazariy muammo bo'yicha mustaqil mushohada yuritadi, masalaga oid daliliy misollarni tahlil etish asosida ma'lum ilmiy-nazariy xulosalar chiqara oladi, tayanch tushuncha va terminlarning mohiyatini izohlashda ba'zi ikkilanishlarga, kamchiliklarga yo'l qo'yadi, dars jarayonida berilgan nazariy savollarga to'g'ri javob beradi, berilgan vazifa yuzasidan muayyan nazariy bilimga ega bo'ladi, fikrini izchil, erkin va ravon ifodalash ko'nikmasiga ega bo'ladi, biroq mavzuga oid masalalar yuzasidan yetarli qaror qabul qila olmaydi.

3(qoniqarli) baho. Talaba *yo'zma, og'zaki, amaliy mashg'ulotlari* topshirig'ini mustaqil yondashgan holatda to'g'ri bajarish jarayonida jiddiy kamchiliklarga yo'l qo'yadi, nazariy muammo bo'yicha mustaqil mushohada yuritishda ma'lum ilmiy-nazariy xatolarga yo'l qo'yadi, tayanch tushuncha va terminlarning mohiyatini to'liq izohlay olmaydi, dars jarayonida berilgan nazariy savollarga qisman javob beradi, berilgan vazifa yuzasidan yetarli bilimga ega bo'lmaydi. Talabada fikrni izchil, erkin va ravon ifodalash, mavzuga oid masalalar yuzasidan qaror qabul qila olish ko'nikmasi to'liq shakllanmagan bo'ladi.

2(qoniqarsiz) baho. Talaba fan bo'yicha yetarli bilimga ega emas, nazoratlarda juda qo'pol xatolarga yo'l qo'yadi, og'zaki savollarga qiyinchilik bilan javob beradi, berilgan topshiriqlarni bajara olmaydi.

Nazoratlarni amalga oshirish tartibi.

Oraliq nazorat: 1 ta.

Leksikologiya va leksikografiya fani uchun har bir talaba 3 ta savoldan iborat variant savollarga yozma javob beradi. Nazorat auditoriyada tashkil etiladi. Variant savolnomasavollari fan mavzulariga tegishli manbalar mazmunini qamrab oladi. Har bir savol uchun 20 daqiqaga, jami 3 ta savol uchun 60 daqiqaga vaqt beriladi. Nazorat jarayonida savollar bilan bog'liq xatolar aniqlansa, talaba nazoratchiga murojaat qilgach talabada e'tiroz bo'lsa, 24 soat davomida ariza bilan dekanatga murojaat qilishi mumkin. Murojaat tegishli tartibda ko'rib chiqiladi.

Yozma ishini baholash mezonlari: Talaba jami savollardan 3 tasi (90-100%)ga to'g'ri javob bersa 5 baho beriladi. Talaba jami savollardan 2 tasi (70-89%)ga to'g'ri javob bersa 4 baho beriladi. Talaba jami savollardan 1 tasi (60-69%)ga to'g'ri javob bersa 3 baho beriladi. Talaba jami savollardan 0 va undan kam (59-0%)ga to'g'ri javob bersa 2 baho beriladi va ONni topshira olmagan hisoblanadi.

Yakuniy nazorat: Leksikologiya va leksikografiya fani uchun har bir talaba 3 ta savoldan iborat variant savollarga og'zaki javob beradi. Nazorat auditoriyada tashkil etiladi. Variant savolnomasavollari fan mavzularining barchasini qamrab oladi. Har bir savol uchun 5 daqiqaga, jami 3 ta savol uchun 15 daqiqaga vaqt beriladi. Nazorat jarayonida savollar bilan bog'liq xatolar aniqlansa, talaba nazoratchiga murojaat qiladi, nazoratchi tegishli ravishda dalolatnoma tuzadi. Nazorat natijalari e'lon qilgach talabada e'tiroz bo'lsa, 24 soat davomida ariza bilan dekanatga murojaat qilishi mumkin. Murojaat tegishli tartibda ko'rib chiqiladi.

O'g'zaki ishini baholash mezonlari: Talaba jami savollardan 3 tasi (90-100%)ga to'g'ri javob bersa 5 baho beriladi. Talaba jami savollardan 2 tasi (70-89%)ga to'g'ri javob bersa 4 baho beriladi. Talaba jami savollardan 1 tasi (60-69%)ga to'g'ri javob bersa 3 baho beriladi. Talaba savollarga noaniq va noto'g'ri javob bersa (59-0%) 2 baho beriladi va YNni topshira olmagan hisoblanadi.

Izoh: Talabani oraliq nazorat turi bo'yicha baholashda, uning o'quv mashg'ulotlari davomida olgan baholari inobatga olinadi.

Nazoratlarning o'tkazilishi muddatlari muayyan o'quv yilida tasdiqlangan o'quv jarayoni jadvali asosida tashkil etiladi.

Fan mazmuni		Soat
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M) (1-semestr)		20
M1	"Leksikologiya va leksikografiya" fanining maqsadi, vazifalari, obyekti va predmeti	2
M2	Leksemaning tili birligi sifatidagi mohiyati	2
M3	Leksemaning tashqi tomoni	2
M4	Leksemaning ichki tomoni	2
M5	Leksik monosemiya, polisemiya va leksik ma'no turlari	2
M6	Leksemalar orasidagi semantik munosabatlarda	2
M7	O'zbek tili leksikasi tarqiqiyoti.	2
M8	Adabiy til va sheva munosabati	2
M9	Frazologiya – tilshunoslik bo'limi	2
M10	Frazemalarning shakli va mazmun jihati	2
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M) (2-semestr)		10
M1	Leksikografiya	
M2	Maxsus filologik lug'atlar	
M3	Lug'atlarda leksemalar tartibi	

M4	O'zbek lug'atchiligining shakllanish bosqichlari	
M5	Kompyuter leksikografiyasi	
Mashg'ulotlar shakli: amaliy mashg'ulot (A) (1-semester)		40
A1	Leksikologiyaning turlari va tavsifi.	2
A2	Leksanalar orasidagi munosabatlar.	2
A3	Omonimlarni tahlil qilish texnologiyasi	2
A4	Leksananing uzual va okkazonal ma'nolari.	2
A5	Ma'no ko'chish yo'llari: metafora, metonimiya va sinekdoxa.	2
A6	Etimologiya	2
A7	Gipetbola, litota va evfemizmlar	2
A8	Yangi so'zlar hosil qilishning asosiy yo'llari.	2
A9	Leksana o'zlashtirishning jiiimoiy-tarixiy sabablari	2
A10	Ma'lum sohaga oid so'zlar va ularning qo'llanilishi	2
A11	Sinonimlar. Kvazisinonimlar va matniy sinonimlar.	2
A12	Antonimik juftliklar bazasini shakllantirish.	2
A13	Leksik sahning boshqa sahlar bilan aloqadorligi	2
A14	Nutqiy vaziyat. Nutq uslublari	2
A15	Publitsistik uslub va ilmiy uslub.	2
A16	Rasmiy uslub va uning o'ziga xos jihatlari.	2
A17	Adabiy til me'yori.	2
A18	Frazemalar lingvokulturologik hodisa sifatida	2
A19	Frazeologik birliklar tasnifi masalasi	2
A20	Frazeologik omonimiya bazasi	2
Mashg'ulotlar shakli: amaliy mashg'ulot (A) (2-semester)		50
A1	Lug'atni o'rganish va uning turli jihatlari	2
A2	Leksikografiyaning vujudga kelishi	2
A3	Amaliy lug'atshunoslik	2
A4	Leksikografiyaning boshqa fanlar bilan munosabati	2

A5	Leksikografiyaning muammolari	2
A6	Ensiklopedik va lingvistik lug'atlar	2
A7	Maxsus lug'atlar tavsifi	2
A8	Lug'at tuzish tamoyillari	2
A9	O'zbek lug'atchilik tarixi	2
A10	Tarjima lug'atlar tarixi	2
A11	Tarixiy va zamonaviy leksikografiya	2
A12	Izohli lug'atlar turlari	2
A13	Izohli lug'atlarda so'zning semantik tuzilishini aks ettirish	2
A14	Elektron lug'atlar	2
A15	Elektron lug'atlar uchun lingvistik baza yaratish	2
A16	O'quv lug'atlari	2
A17	O'zbek o'quv lug'atchiligi	2
A18	Turkiy tillarda lug'atchilik an'analari	2
A19	Terminologik lug'at tuzish tamoyillari.	2
A20	Etimologik lug'atlar tavsifi	2
A21	Tarjima lug'atlari	2
A22	Ideografik lug'atlar (Tezaurus)	2
A23	Ikki tili lug'atlar muammosi	2
A24	Leksikografik jarayonni kompyuterlashtirish	2
A25	Korpus leksikografiyasi	2

Mustaqil ta'lim (MT) (1-semester)			soat
T/r	Mustaqil ta'lim mavzulari	Mustaqil ta'limni tashkil etish shakllari va turlari	90
1	Leksik sahning boshqa sahlar bilan aloqadorligi	Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarga tayyorlovlik ko'rish va topshiriqlarni bajarish.	45
2	Sinonimik darajalanish	Vaziyatli masalalar (kauzuslar) tuzish	10

(gradonimiyat)	semantik		
1	Leksaning tarkibi: fonetik so'z, denotat, signifikat	Berilgan manbalarni tarjima qilish	10
2	O'zbek leksikologiyasiga oid tadqiqotlari	Leksikologiyaga oid berilgan mavzu bo'yicha esse yozish	5
3	Ilmiy ma'lumotlarni yaratish xususiyatlari	Anjumanga tezis tayyorlash	5
4	Boshqa tillardan o'zlashtirilgan so'zlar bazasi	Berilgan mavzu bo'yicha taqdimot(PPT) tayyorlash	15
5	Mustaqil ta'lim	(MT) (2-semestr)	90
6	Leksikografiyaning amaliy ahamiyati	Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarga tayyorlangan ko'rish va topshiriqlarni bajarish.	45
1	Sinonimlar tezaurusi	Vaziyatli masalalar (kauzuslar) tuzish	10
2	Korpus leksikografiyasi	Berilgan manbalarni tarjima qilish	10
3	Kiberleksikografiya	Leksikografiyaga oid berilgan mavzu bo'yicha esse yozish	5
4	Yangi avlod terminologik lug'atlari	Anjumanga tezis tayyorlash	5
5	O'zbek leksikografiyasiga oid tadqiqotlar	Berilgan mavzu bo'yicha taqdimot(PPT) tayyorlash	15

Asosiy adabiyotlar

1. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent, 2013.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. – Toshkent: Mumtoz so'z, 2006.
3. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Bogiyeva G. va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010.
4. Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. O'quv qo'llama. – T.: O'qituvchi, 1995. – 128 b.
5. Mengliyev B., Hamroyeva Sh., Axmedova D. Kompyuter leksikografiyasi. O'quv qo'llama. – Toshkent, 2022. – 168 b.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqei tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5850-son Farmoni (<https://lex.uz/docs/4561730>)

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi "Mamlakatimizda o'zbek tilini yamada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6084-son Farmoni (<https://lex.uz/docs/5058351>)
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-apreldagi "O'zbek tili bayrami kunini belgilash to'g'risida"gi O'RO-615-son Qonuni (<https://lex.uz/docs/4784608>)
4. Yuldoshev B. O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasi masalalari. – Toshkent: 2013.
5. Vafoyeva M. O'zbek tilida frazeologik sinonimlar va ularning struktural-semantik tahlili. Filol.f.n. diss. avtoreferati. – Toshkent: 2009. – 26 bet.
6. Rahmatullayev Sh. O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari. – Toshkent: Fan, 1966. – 131 bet.
7. Рахматуллаев Ш. Хазирги адабий ўзбек тили. – Тошкент, Университет. – 2006.
8. Shomagsudov A., Rasulov I., Qo'ng'urov R., Rustamov N. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1983.
9. Минаева, Л.В. Лексикология и лексикография английского языка. / Л.В. Минаева – М.: АСТ, 2007. – 222с.
10. Abjalova M. Erkinov F. Elektron lug'at va kiberleksikografiya. // O'ZMU xabarlati. Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali. – Toshkent, 1/2021. – B. 160-163.

Lug'atlar

1. O'zbek tilining izohli lug'ati: 80 000 dan ortiq so'z va so'z birliklari (A. Madvaliyev tahriri ostida). 5 jildli. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006.
2. Usmon O., Doniyorov R. Ruscha-internatsional so'zlar izohli lug'ati. – Toshkent, 1965.
3. Ma'rufov A. Paronimlar lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1974. – 56 b.
4. Rahmatullayev Sh. O'zbek tili omonimlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – 215 b.
5. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 2001. – 407 b.
6. Mengliyev B. va boshq. O'zbek tili iboralarining o'quv izohli lug'ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
7. Mengliyev B., Bahridinova B. O'zbek tilining so'z tarkibi o'quv lug'ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.

8. Hamrayeva Y. O'zbek tilining o'zlashma so'zlar o'quv izohli lug'ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
9. Hojiyev A. O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1974. – 308 b.
10. O'zbek tili o'zlashma so'zlarining urg'uli lug'ati [Matn]: o'quv-uslubiy lug'at / M.Qurbonova, M.Abjalova, N.Axmedova, R.To'laboyeva. – Toshkent: Nodirabegim, 2021. – 988 b.

Axborot manbalari

1. <https://n.ziyouz.com/kutubxona/category/30-lug-atlar>
2. <https://oxford.ru/wiki/russkiy-yazyk/leksikografiya-kak-razdel-yazyk-oznaniya-o-slovaryah-lingvisticheskie-slovani>
3. http://ebooks.gsu.by/prakti_sov_rus/17-leksikografiya.htm
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/zbek-leksikografiyasi-tarihidan/viewer>
5. www.gramota.ru
6. www.savodxon.uz

Fan o'qituvchisi to'g'risida ma'lumot

Muallif:	M.Abdurahmanova – ToshDO'TAU dotsenti, filologiya fanlari nomzodi
E-mail:	MParf2005@yandex.ru
Tashkilot:	Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, Kompyuter lingvistikasi va raqamli texnologiyalari kafedrası
Taqrizchilar:	Xolmanova Z. – ToshDO'TAU professori, filologiya fanlari doktori. Keldiyorova G. – O'ZMU dotsenti, filologiya fanlari nomzodi (turdosh OTM)

Mazkur sillabus universitet o'quv-uslubiy kengashining 2023-yil ___-avgustdagi ___-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan.

Mazkur Sillabus "Kompyuter lingvistikasi va raqamli texnologiyalari" kafedrasining 2023-yil ___-avgustdagi ___-sonli yig'ilish bayoni bilan ma'qullangan.

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i	V.Nazarov
Fakultet dekani	B.B. Elov
Kafedra mudiri	B.B. Elov
Tuzuvchi	M.Abdurahmanova